

تأثیر آزمایش های الهی در زندگی انسان واهداف آن

مریم ترکانی اصل^۱

چکیده

یکی از اساسی ترین مسائل زندگی انسان براساس سنت الهی در قرآن و روایات، مسئله آزمایش و ابتلاء است که قطعی و همگانی است یعنی همه ی پیامبران و مؤمنان و انسان ها را شامل می شود؛ زیرا همه ی آن ها برای تربیت خلق شدند و هدف هستی تربیت است و براساس تربیت قرب الهی میسر می گردد.

در این مقاله به بیان موضوعاتی از جمله مفهوم شناسی (امتحان، ابتلاء، تمحیص، فتنه)، انواع آزمایش، آگاهی از اهداف، فلسفه، ابزار، ویژگی ها، کارکردها و اثرات تربیتی آزمایش الهی پرداخته که برای انسان، نقش غیر قابل انکاری در رشد، سعادت و کمال او دارد و انسان به وسیله ی آزمایش الهی به قرب الهی می رسد که این قرب براساس میزان تربیت و رشد و جایگاه، و موقعیت او در استفاده از علم، اختیار و علم تفاوت دارد. آزمایش های الهی بر مبنای قرآن اهدافی نظیر شناخت توانایی ها، اتمام حجت، رشد و کمال، حسن عمل و ایمان به غیب دارد و آثار تربیتی دارد که اینجا به برخی از آنها همچون ایجاد آگاهی، نتایج ثمر بخش دشواری ها و مصائب، استقامت و پایداری و استحقاق پاداش و کیفر اشاره می شود پس هدف از آزمایش های الهی رسیدن به قرب الهی و کمال و سعادت انسان است که انسان با پیروزی در این آزمایش ها به قرب خداوند دست پیدا می کند. بنابراین آزمایش های الهی به مبنای قرآن اهدافی نظیر شناخت توانایی ها، اتمام حجت، رشد و کمال، حسن و عمل به غیب دارد و آثار تربیتی زیادی دارد که اینجا به برخی از آنها همچون ایجاد آگاهی، تقویت اراده و انگیزه، فراهم کردن زمینه توبه و بازگشت، نتایج ثمر بخش دشواری ها و مصائب، استقامت و پایداری و استحقاق پاداش و کیفر، ارتقاء انسان و ایجاد رقابت در کارهای خیر اشاره کرد. این تحقیق به روش توصیفی و تحلیلی انجام شده و روش گردآوری محدود به کتابخانه است.

^۱ مریم ترکانی، طلبه پایه پنجم (سطح ۲)، مدرسه فاطمیه باغ ملک

کلیدواژه ها: آزمایش ، آثار تربیتی ، ابتلاء ، فلسفه

مقدمه

زندگی انسان ها در هیچ زمانی به دور از مسئله ابتلاء و امتحان نبوده و مواجهه شدن با دشواری های امتحان و آزمایش در هر دوره ای از زندگی انسان ها ، برخی را ناتوان و بعضی را مجهز به تقویت توان جسمی و فکری برای مواجهه با دشواری های آن کرده است . از این رو ، نقش امتحان و آزمایش برای انسان هم می تواند ، سازنده و مجهز کننده باشد و هم مایوس کننده تلقی شود . با این حال ، این انسان و نوع بینش و تفکر اوست که نشان می دهد با دشواری های امتحان چگونه برخورد کند . چه بسا انسان هایی که در طول تاریخ در مواجهه با دشواری های امتحان ، آگاهی ها و عبرت ها گرفته اند و چه بسا از موضوع دشواری ها ، نه تنها درس عبرت نگرفته اند ، بلکه راه بیراهه را دنبال کردند .

بنابراین امتحان و ابتلاء باز زندگی انسان ها عین شده و بخشی از زندگی آن ها را تشکیل می دهد بدون ابتلاء و امتحان ، نه جایگاه و مرتبه آدمیان مشخص شده و نه امکان تمییز و تفکیک آنها فراهم آمده و نه زمینه ظهور باطن ها و کسب کمالات آماده می شود .

همانطور که این مسئله ی ابتلاء و آزمایش از زمان حضرت آدم (علیه السلام) بوده است ، در زندگی دیگر پیامبران از جمله حضرت ایوب (علیه السلام) و حضرت نوح (علیه السلام) و ... بوده است و هر کدام به روش های متفاوت مورد امتحان و آزمایش قرار گرفته اند و تا کنون این مسئله ادامه دارد . آثار زیادی در این مورد چاپ شده است ، که می توان به مواردی چون کتاب **فلسفه ی امتحان های الهی** ، محمد رضا هاشم زاده ، و کتاب **سنت امتحان در زندگی** ، ابوالحسن غفاری و در این مورد نیز مقالات زیادی نوشته شده که از جمله می توان به مواردی چون : راهبرد تربیتی آزمایش الهی در آیات قرآن نوشته حمید رضا حاجی بابایی و نقش آزمایش های الهی در تربیت اسلامی نوشته علی اکبر صالحی و ... اشاره نمود .

اهداف آزمایش های الهی چیست؟ ویژگی های آزمایش های الهی چیست؟ فلسفه آزمایش های الهی چیست؟، ابزارهای آزمایش های الهی چیست؟ رموز پیروزی و شکست در آزمایش های الهی چیست؟ اثرات و کارکردهای آزمایش های الهی هستند.

هدف از این نوشتار آشنایی بیشتر با تأثیرات آزمایش های الهی در زندگی انسان و اهداف آن است. بررسی در این باره را ضروری و نیاز جامعه امروز دیدم و به آن پرداختم.

تأثیر آزمایش های الهی در زندگی انسان و اهداف آنها چیست؟ آزمایش الهی از نظر مکان و زمان یک امر مقطعی و منطقه ای نیست که مخصوص دوره زمان خاصی باشد و یا به منطقه و کشور خاصی محدود شود و ساکنان نقاط دیگر از قلمرو و آزمایش الهی خارج شوند، بلکه نسبت آزمایش و امتحان از این نظر دائمی و جهان شمولی است تا روزی که دنیایی وجود دارد و در آن نوع بشر زندگی می کند، آزمایش الهی هم وجود دارد و در قرآن متجاوز از بیست مورد امتحان و آزمایش به خدا نسبت داده شده است و این یک قانون کلی و نسبت دائمی پرودگار است که برای شکوفا کردن استعداد های نهفته و پرورش دادن بندگان آنان را می آزماید.

پس انسان باید بداند که این ابتلاء و آزمایش ها خالی از حکمت نیست و یکی از راه های حکمت خداوند همین ابتلاء و آزمایش است که انسان در مواجهه با آنها باید تابع معشیت خداوند باشد و اگر این آزمایش ها و ابتلاء نباشد انسان به سعادت و کمال و حکمت خداوند نمی رسد.

۱- مفهوم شناسی آزمایش های الهی

در بررسی آیات قرآن مجید، تعدادی از واژگانی را می توان یافت که در قرآن کریم در مفهوم آزمایش به کار رفته است؛ این مفاهیم عبارتند از :

۱-۱- امتحان

واژه امتحان از باب افتعال به معنای «ابتلا» و «اختیار» است. ریشه این واژه «محن» به معنای آزمایش است. این واژه در مواردی به کار می رود که چیزی را بیازمایند. وقتی گفته می شود «طلا و نقره را آزمایش می کنند»، یعنی به وسیله آتش آن را صاف و خالص می کنند. امتحان دانش آموز و دانشجو نیز از همین قبیل است.^۱ همینطور در تعریف آزمایش الهی آورده اند: «آزمایش الهی یک سنت مطلق فردی، اجتماعی، دنیوی و الهی است که مطلق اراده تکوینی الهی است، زیرا تمام سنین متعلق اراده تکوینی الهی هستند»^۲

۱-۲- ابتلاء و بلا

این واژه نیز به معنای امتحان و آزمایش است. «بلا، بلوه، بلیه، بلوی، همه به یک معنی بوده و جمع آن هابلایاست». ^۳ عنوان «بلا» عنوانی عام است؛ یعنی هم در نعمت به کار می رود هم در نعمت. فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ ^۴

و نیز برمی آید چنانچه انسان بیمار مبتلا به بیماری است، انسان سالم نیز مبتلا به سلامت است و در عالم چیزی نیست که «بلا» و «بلوی» نباشد. گاهی خدای سبحان، انسان را با سلامت امتحان می

^۱ .لویس معلوف، المنجد فی اللغة، ص ۷

^۲ .مصباح یزدی، جامعه و تاریخ از دیدگاه قرآن، ص ۴۳۴

^۳ .صدرالدین شیرازی، شرح اصول کافی، ص ۹۹

^۴ .فجر: ۱۵، ۱۶

کندتاببندوی شاکراست وازاین نعمت بهره ای می گیرد یانه وگاهی اورا به مرض می آزماید،تاببندوی صابراست یا نه^۱

۳-۱-تمحیص

واژه دیگری که دربرخی از آیات قرآن به کاررفته، «تمحیص» است. این واژه نیزبه معنی خالص کردن است که در نتیجه بلاءوآزمایش حاصل می شود. مثلاًدرآیه شریفه: «وَلِيُمَحِّصَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَمْحَقَ الْكَافِرِينَ»^۲

«محص دراصل به معنی خالص کردن وبرطرف نمودن عیب وایرادازیک چیزاست وهمانندتزکیه وتطهیراست»^۳

درنتیجه، امتحان وتمحیص یکی هستندوآن عبارت است ازشکوفایی استعدادهای انسانی

علامه طباطبایی نیزدرموردتمحیص می نویسد«تمحیص» از«محص» به معنی خالص کردن چیزی ازآمیختگی وناخالصی هایی است که از بیرون به آن داخل شده است.خاصیت خالص سازی در انسان،معلوم کردن ایمان مومنان برای جداسازی آن ازغیابین واز مؤمنان است وهمچنین خالص کردن ایمان ازناخالصی های کفرونفاق وفسق است،خداونداجزای کفرونفاق وفسق راکم کم ازمؤمن می زداید تاجزایمانش چیزی باقی نماندخالص برای خدا باشد.^۴

۴-۱-فتنه

^۱. جوادی آملی، تفسیرتسنیم، ج ۴، ص ۳۶۰

^۲. آل عمران: ۱۴۱

^۳. راغب اصفهانی، مفردات الفاظ قرآن کریم، ص ۷۶۱

^۴. طباطبایی، محمدحسین، تفسیرالمیزان، ج ۴، ص ۴۳

امیرالمومنین (ع) در بخشی از نامه تاریخی خود که به فرماندار بصره نوشته اند می فرمایند:

آگاه باش درختان بیابانی که به سختی و بی آبی خو گرفته اند چوب آنها سخت تر و شعله آتش آنها سوزنده تر است و دیرتر به خاموشی می گراید ولی درختان باغستان ها که همواره از نوازش باغبان و آب روان برخوردار است نازک و پوست تر و بی دوام ترند.^۱

نتایج تمرینش دشواریها و مصائب: در طریق پیراستن شخصیت انسان از علائق مادی، از نظر روانشناسان آن چنان مسلم است، که ما خود را بی نیاز از آن می دانیم که برخی از سخنان آنها را در اینجامنعکس سازیم، فقط در اینجا لازم می دانیم به نکته ای که قرآن درباره سختیها بیان داشته، اشاره کنیم و آنکه بدانیم پس از هر سختی، راحتی و آسایشی رابه دنبال دارد چنانچه قرآن مجید در مقام نوازش خاطر پیامبر اکرم (ص) و اینکه از سختی ها و دشواریها و پستی ها و بلندی های روزگار آزاده خاطر نگردد.

فان مع العسر يسرا^۲ مع العسر يسرا

ترجمه: با هر سختی آسانی هست.

این آیه با تاکید کم نظیری یادآوری می کند که مصائب گذرگاه خوشی ها و مشکلات پل پیروزی است (به شرط قبولی در این امتحان ها) حتی به این نیز اکتفا نمی کند و بلافاصله برنامه آینده پیامبرانیزی ریزی کرده و می گوید:

فاذا فرغت فانصب والی ربک فارغب

ترجمه: هنگامی که فارغ شدی به کوشش بپرداز و به سوی خدا نیز بازگرد.

این بار نیز یادآوری شود که دشواریهای گذشته کافی در در پیروزی نیست باید در تمام عمر، با فعالیت و کوشش و رنج هم پیمان شوی تا به پیروزی نهایی برسی. در روایات اسلامی می خوانیم که حضرت صادق (ع) فرمود:

^۱ . دشتی، نهج البلاغه، نامه ۴۵

^۲ . انشراح: ۶۵

ان الله اذا احب عبدا بالبلاء غتا^۱

ترجمه: خدا زمانی که بنده ای را دوست بدارد او را در دریای شدائد غوطه ور می سازد.

یعنی همچون مربی شنا که شاگرد تازه کار خود را وارد آب می کند تا تلاش کند و دست و پا بزند و در نتیجه ورزیده شود و شناگری را یاد بگیرد، خدایم بندگان را دوست می دارد و می خواهد به کمال برساند به وسیله امتحان در بلاها و سختی ها، غوطه ورمی سازد.

در روایاتی دیگر از پیامبر اکرم (ص) نقل می کند: که روزی ایشان به خانه یکی از مسلمانان دعوت شدند، وقتی وارد منزل اوشدند، مرغی را مشاهده کردند، که در بالای دیوار تخم کرد و تخم مرغ افتاد (روی زمین) و شکست، رسول گرامی (ص) در شگفت شدند صاحب خانه گفت آیات عجب فرمودید؟ قسم به خدایی که تو را به پیامبری برانگیخته است به من هرگز آسیبی نرسیده است، حضرت برخاستند و از خانه آن مرد بیرون رفتند، و فرمودند: کسی که هرگز مصیبتی نبیند، مورد لطف خدانیست.^۲

رضا و تسلیم: یکی دیگر از آثار تربیتی سختیها و گرفتاریها اینست که انسان را به مقام رضاء به قضاء الهی می رساند، البته در صورتی که آگاهی با همراه با ایمان و تقوا در درون آدمی باشد.

قال الباقر (علیه السلام): ما ابالی اصبحت فقيرا مريضا او غنيا لان يقول لا افعل بالمومن الا ما هو خير له^۳

ترجمه: باکی ندارم (که) صبح کنم در حالی که فقیر یا مریض یا ثروتمند باشم (از نظر من هیچ کدام فرق ندارد) چون که خداوند می فرماید: من درباره ی او کاری نمی کنم مگر اینکه او خیر است.

از امام صادق علیه السلام سوال شد: "بای شی يعلم المومن بانه مومن"؟ قال: بالتسليم لله والرضا

فيما ورد من سرور او سخط^۴

ترجمه: به چه علامتی دانسته شود که شخص مومن است فرمودند:

۱. مجلسی، بحار الانوار، ج ۱۵، ص ۵۵

۲. مطهری، عدل الهی، ص ۱۸۰

۳. مجلسی، بحار الانوار، ج ۷۱، ص ۱۵۱

۴. کلینی، اصول کافی، ج ۲، ص ۶۱

۱. به تسلیم خدا بودن

۲. وراضی بودن به آنچه برایش پیش می آید، از شادی و ناخرسندی.

نتیجه گیری

موضوع این مقاله تاثیر آزمایش های الهی در زندگی انسان و اهداف آن است.

اهمیت این مقاله ترسیم آن برای همه، به ویژه جوانان باصفا و پاک ضمیری است که دل آنان بانیکی انس بیشتری دارد و به تازگی در سیر و سلوک الهی گام گذاشتند.

آزمایش های الهی چه تأثیری در زندگی انسان دارند؟ اهداف آزمایش های الهی چیست؟

آزمایش الهی انسان را از نقاط ضعف و قوت او آگاه می سازد و در صورتی که آگاهی همراه با ایمان و تقوا در درون آدمی باشد انسان را به مقام رضایه قضای الهی می رساند. انسان با آزمایش الهی به قرب الهی می رسد که این قرب بر اساس میزان تربیت و رشد، جایگاه، و موقعیت او در استفاده از علم، اختیار و علم تفاوت دارد. نتیجه موفقیت در آزمون الهی نعمت الهی، رحمت و هدایت از سوی خداست و شکست مقدمه پیروزی و نردبان ترقی است. در زندگی انسان تجربه های تلخ و شیرین وجود دارد؛ نه پیروزی باید انسان را مغرور کند و نه شکست او را ناامید سازد.

منابع

"قرآن کریم

"نهج البلاغه

۱. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران: دارالکتب اسلامی، جلد ۱ و ۲، ۱۰، ۱، ۲۴، ۱۳۷۱

۲. جوادی آملی، عبدالله، تفسیر تسنیم، قم: انتشارات اسراء، چاپ اول، جلد ۱، ۱۳۸۱، ۴

۳. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ قرآن کریم، ترجمه غلامرضا خسروی، تهران: انتشارات رضوی، ۱۳۶۲ ه. ش
۴. طباطبایی، محمدحسین، تفسیر المیزان، ترجمه موسوی همدانی، تهران: نشر فرهنگی رجاء، جلد ۱ و ۴ و ۷ و ۸ و ۱۳ و ۱۴ و ۱۳۷۶ ه. ش
۵. ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، ترجمه: دکتر محمود مهدوی دامغانی، تهران: نشر نی، ج ۷، ۱۳۷۶ ه. ش
۶. مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، قم: بیروت، دار احیاء التراث العربی، چاپ اول، جلد ۱۵، ۱۴۰۳ ه. ق
۷. کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، ترجمه حسین استادولی، تهران: نشر دارالکتب، چاپ دوم، جلد ۲، ۱۳۹۱ ه. ش
۸. صدرالدین شیرازی، محمد بن ابراهیم، شرح اصول کافی، تهران: نشر کتاب خانه محمودی
۹. مصباح یزدی، محمدتقی، جامعه و تاریخ از دیدگاه قرآن، تهران: انتشارات اسراء، چاپ اول، ۱۳۷۰ ه. ش
۱۰. لوئیس معلوف، المنجد فی اللغة، تهران: نشر ذوالقربی، چاپ سی و هفتم، ۱۳۸۰ ه. ش
۱۱. مطهری، مرتضی، بیست گفتار، تهران: انتشارات اسلامی، ۱۳۶۱ ه. ش
۱۲. _____، عدل الهی، قم: انتشارات صدرا، ۱۳۷۰ ه. ش
۱۳. طبرسی، فضل ابن الحسن، تفسیر مجمع البیان، ترجمه شیخ حسن نوری و دیگران، تهران: انتشارات فراهانی، جلد ۱ و ۲، ۱۳۶۷ ه. ش
۱۴. نجاتی، محمد عثمان، قرآن و روان شناسی، ترجمه عباس عرب، مشهد: بنیاد پژوهش های اسلامی، چاپ اول، ۱۳۶۹ ه. ش
۱۵. بهجت پور، عبدالکریم و همکاران، تفسیر موضوعی قرآن کریم، تهران: نشر معارف، ج ۱ و ۲، ۱۳۸۵ ه. ش

۱۶..هاشم زاده ،محمد رضا،فلسفه ی امتحان های الهی،اصفهان : مرکز نقش نگین ، ۱۳۸۹ ه .ش

۱۷.غفاری ،ابوالحسن،سنت امتحان در زندگی،قم :مرکز پژوهش های اسلامی صداوسیما، ۱۳۸۵

ه.ش

۱۸.صالحی،علی اکبر، نقش آزمایش های الهی در تربیت انسان،فصلنامه علمی-تخصصی

پژوهشی تبلیغی تربیتی ،شماره اول ، ۱۳۹۲ ه.ش